

Saatteeksi lukijalle

Pääkirjoitus

Janus

2000-luvulla on käyty vilkasta keskustelua työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen vaikeuksista. Myös teemaan liittyvä tutkimustoiminta on ollut kansainvälisesti ja kansallisesti aktiivista. Esimerkiksi muutama vuosi sitten julkaistu Janet C. Gornickin ja Marcia K. Meyersin (2003) kirja "Families that work – Policies for Reconciling Parenthood and Employment" käsittelee työn ja perheen yhteensovittamista helpottavia sosiaalipoliittisia järjestelmiä länsimaissa. Näkökulma on kuitenkin painottunut siten, että yhdysvaltalaista järjestelmää ja sen tuotoksia peilataan muiden maiden järjestelmiin. Kirja alkaa mielikuvaharjoittelulla, jonka suorittaminen ei tuota meille pohjoismaalaisille suuria ongelmia:

Kuvitelkaa maailmaa, jossa äidit voisivat ottaa muutamia kuukausia vapaata palkkatyöstä lapsen syntymän tai adoption takia ilman pelkoa työpaikan menettämisestä taikka tulotason romahtamisesta. Kuvitelkaa maailmaa, jossa isä tai äiti voisi hoivata lastaan lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana kotona saamalla lähes saman tulon kuin työssä ollessaan. Kuvitelkaa maailmaa jossa normaali viikkotyöaika olisi 37 tuntia tai vähemmän, jossa lapsilla olisi oikeus laadukkaaseen ja kohtuuhintaiseen tai ilmaiseen päivähoitoon, jossa lapsianne hoitaa korkeasti koulutetut ammattilaiset.

Tällainen maailma on edelleen haave Yhdysvalloissa, mutta todellisuutta monessa Euroopan maassa. Teoksen loppupäätelmissä peräänkuulutetaan naisystävällistä hyvinvointivaltiota ja kahden palkansaajan – kahden hoivaajan yhteiskuntaa. Kansainvälisesti katsottuna suomalainen ja pohjoismainen perhepolitiikka näyttää siis onnistuneen tasoittamaan ristiriitoja perheen ja työn yhteensovittamisessa. Miksi sitten keskustelu työn ja perheen yhteensovittamisesta on edelleen vilkasta myös Pohjoismaissa?

Työn ja perheen yhteensovittaminen on yksi sosiaalipolitiikan tärkeimpiä ja vaikeimmin ratkaistavia kysymyksiä. Se ei ole missään tapauksessa uusi tai vain tähän aikaan liittyvä sosiaalipoliittinen kysymys. Toisinaan se on esillä enemmän, toisinaan vähemmän. Euroopassa työn ja perheen yhteensovittaminen nousi poliittisen asialistan kärkeen, kun Euroopan unioni asetti tavoitteeksi työvoima-asteen kohottamisen 70:een ja naisten osalta 60 prosenttiin vuoteen 2010 mennessä. Ilman tätä tavoitettakin naisten ansiotyöhön osallistuminen on yleistynyt nopeasti etenkin niissä läntisen Euroopan maissa, joissa pienten lasten äidit ovat aikaisemmin olleet pitkiä aikoja kotona. Kun naiset siirtyvät työelämään, tarvitaan korkeatasoista ja julkisen vallan subventoimaa päivähoitoa. Katse kääntyy myös perhevapaisiin ja laajemminkin perhepolitiikkaan. Ilman julkisen vallan toimia ei juuri ole mahdollista helpottaa lapsiperheiden elämää. Yhtä lailla tärkeää on kuitenkin se, mitä tapahtuu kotitalouden sisällä, millä tavoin kotitöitä jaetaan aikuisten kesken ja millaiset velvollisuudet määrittävät etenkin naisten ja miesten valintoja.

Pohjoismaita on pitkään pidetty työn ja perheen yhteensovittamisen mallimaina. Julkinen valta vastaa pitkälti lasten päivähoitopalvelujen tuottamisesta ja takaa, että palveluista ei peritä kohtuutonta hintaa. Perhevapaajärjestelmä on pitkälle kehittynyt, sillä edelleenkin useissa Euroopan maissa vanhempainvapaan ajalta ei makseta mitään korvausta tai maksettava etuus on hyvin pieni (Anttonen & Sointu 2006, 27-45). Pohjoismaat erottuvat omaksi regiimikseen. Silti mikään sosiaalipoliittinen järjestelmä ei ole valmis. Kansalaisten käsityksetkin saattavat muuttua. Esimerkiksi Suomessa pienten lasten hoito jakaa voimakkaasti mielipiteitä suuntaan ja toiseen. Osa korostaa kotihoidon tärkeyttä, osa päivähoitoa.

Keskustelua sävyttää siis tietynlainen vastakkainasettelu. Taloustieteilijät pitävät hyvänä sitä, että molemmat vanhemmat tekevät ansiotyötä. Pitkät perhevapaat on nähty vaikuttavan negatiivisesti naisten työllisyyteen ja sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Toisaalta vanhempien pitkiä työpäiviä pidetään uhkana lasten hyvinvoinnille. Tutkimusten mukaan työhön ja hoivaan liittyvät arvostukset ovat paradoksaalisessa suhteessa toisiinsa. Perhettä arvostetaan yhä enemmän (Lehto & Sutela 2004). Perheen katsotaan edustavan tärkeiden arvojen toteutumista, johon liitetään turvallisuutta, läheisiä ihmisiä ja huolenpitoa. Perheen ja läheisten ihmisten merkitys haastaa työelämää miettimään, miten erityisesti pienten lasten vanhemmat saadaan pysymään työelämässä. Samaan aikaan perään kuulutetaan hukassa olevaa vanhemmuutta ja perheiden murtumista. Myös työelämän katsotaan koventuneen ja vaatimustason nousseen. Entistä vaikeampana nähdään työn ja perheen yhdistäminen juuri työelämän vaatimusten tähden.

Työelämään sisältyy epävarmuutta, johon ei ennakolta voi varautua. Työntekijöiden halutaan liikkuvan työn mukana ja sopeutuvan epävarmuuteen työn jatkuvuudesta. Työpaikat ja työn nimikkeet ovat muuttaneet luonnettaan ja sisältöään. Uusia nimikkeitä synnyttää uudenlainen pyrkimys innovaatioihin ja korkeaan kilpailukykyyn. Työelämän muutokset eivät voi olla vaikuttamatta perhe-elämään, sen arjen suunnitteluun sekä tunneilmastoon. Yhteiskunta edellyttää palkkatyöntekijöiltä, jotka ovat usein vanhempia ja puolisoita, joustavuutta ja liikkuvuutta. Perhe on joutunut mukaan tähän liikkeeseen. Työelämän lyhytjännitteisyys ja ihmisen näkeminen kertahyödykkeenä saattaa heijastua myös parisuhdemarkkinoilla. Ihmissuhteisiin on tullut lisäksi virtuaalisten suhteiden piirteitä: niihin voidaan astua ja niistä voidaan poistua silloin kun haluaa ja niitä voi olla useampia yhtä aikaa.

Toisaalta myös ansiotyön arvostus on korkealla. Esimerkiksi yksinhuoltajia käsittelevässä tutkimuksessa todetaan, että yksinhuoltajille ansiotyö ei ole pelkästään toimeentulon lähde, vaan myös laajemman hyvinvoinnin perusta (Hakovirta 2006). Näiden tulosten perusteella onkin tärkeää tuottaa tietoa siitä, mitä ongelmia perheen ja työn yhteensovittamisessa esiintyy ja miten perhettä ja työtä voitaisiin yhdistää entistä paremmin.

Perheeseen ja työelämään liittyy kiinteästi sukupuolten välinen tasa-arvo. Useanlaiset valinnat ovat nykyään mahdollisia myös naisille. Naisten taloudellinen riippumattomuus ja kohonnut koulutustaso antavat valinnanmahdollisuuksia, mutta myös yhteiskunnallinen asenneilmasto on muuttunut hyvinkin rajusti viimeisten 50 vuoden aikana. Esimerkiksi asenteet eroamisen ja eronneiden tai avioliiton ulkopuolella syntyneisiin lapsiin ovat pehmenneet. Eroaminen on mahdollista ilman syyllisen etsimistä, eikä sietämätöntä elämäntilannetta tarvitse enää kenenkään välttämättä kestää.

Työn ja perheen yhteensovittamiskeskustelu ja -tutkimus on paljolti keskittynyt vanhemmuuden ja työn yhteensovittamiseen. Paljon vähemmälle huomiolle on jäänyt se tosiasia, että työssäkäyvät aikuiset hoivaavat myös omia vanhempiaan tai muita aikuisia läheisiään. Suomalainen vanhuuspolitiikka esimerkiksi perustuu nykyään ajattelulle, jonka mukaan ihmisen tulee voida asua omassa kodissaan niin kauan kuin mahdollista. Omaishoivaa pyritään vahvistamaan tuilla ja tulevaisuudessa mahdollisesti myös hoivavapailla. Työn ja perheen yhteensovittamista koskeva tutkimus ja keskustelu tulisikin laajentaa näille uusille alueille.

Tässä teemanumerossa on kuusi artikkelia, joista kukin avaa omanlaisensa maiseman työn ja perheen yhteensovittamisen kysymyksiin. Artikkelit ovat keskenään erilaisia. Osassa niistä pääroolissa ovat käsitteet ja tutkimukset, osassa raportoidaan empiirisen tutkimuksen tuloksia. Yhdessä nämä artikkelit tuovat esiin sen, miten yhteiskuntapoliittinen perhe- ja työelämäntutkimus tarvitsevat monitieteisyyttä, kansainvälisyyttä ja erilaisia tutkimuksellisia lähestymistapoja.

Anneli Anttonen, Katja Forssén ja Maritta Törrönen

Teemanumeron päätoimittajat

anneli.anttonen@uta.fi, katja.forssen@utu.fi, maritta.torronen@helsinki.fi

Kirjallisuus

Anttonen, Anneli ja Sointu, Liina (2006) Hoivapolitiikka muutoksessa. Julkinen vastuu pienen lasten ja ikääntyneiden hoivasta 12:ssa Euroopan maassa. Helsinki: Stakes.

Gornick, Janet C. & Meyers, Marcia K. (2003) Families that work – Policies for Reconciling Parenthood and Employment. New York: Russell Sage Foundation.

Hakovirta, Mia (2006) Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 45. Helsinki: Väestöliitto.

Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna (2004) Uhkia ja mahdollisuuksia – Työtutkimusten tuloksia 1977-2003. Helsinki: Tilastokeskus.